

Особливості формування гетьманської концепції побудови Української держави (29 квітня – 14 грудня 1918 року)

Сучасні дослідники по-різному оцінюють період правління гетьмана П.Скоропадського. Одні вважають, що “прийшовши до влади, Павло Скоропадський отримав диктаторські повноваження, але вони значною мірою були обмежені присутністю окупаційних військ”. На противагу їм інші визнають гетьманську державу як “український різновид маріократії”¹. Для з’ясування особливостей формування гетьманської концепції побудови Української держави важливо встановити ступінь української самостійності в її виробленні та здійсненні. Важливе значення для з’ясування цієї проблеми має чітке визначення правових основ держави гетьмана Павла Скоропадського.

Правові основи Української держави – це система нормативних правових актів України і принципів міжнародного права, які проголошували, закріплювали, визнавали і гарантували її суверенітет. У загальному вигляді їх можна поділити на дві частини: національно-правові та міжнародно-правові основи державного суверенітету. В свою чергу, кожна з цих частин поділяється на ряд різновидів. Так, національно-правові основи можна поділити на загальні та спеціальні правові основи.

До загальних національно-правових основ Української держави відносяться, зокрема, законодавчі акти, оголошені гетьманом 29 квітня 1918р. Павло Скоропадський змушений був займатися підготовкою державного перевороту, тому доручив написати законопроекти нової держави активному члену Української народної громади правнику О.Палтову. Останній підготував проект відозви, яка після кількох редакційних правок була підписана гетьманом. Цей документ отримав назву “Грамота до всього українського народу” і був оголошений 29 квітня 1918 року. Цією Грамотою П. Скоропадський тимчасово перебрав в свої руки повноваження керівника держави, а себе проголошував “Гетьманом всієї України”. Безпосереднє ж управ-

ління новим державним утворенням покладалося на Раду міністрів. Центральна Рада та всі земельні комітети розпускалися, а міністри УНР й їхні товариші звільнялися зі своїх посад.

Значна частина цього документа присвячена програмі діяльності гетьмана та його уряду. Передбачалося прийняття нового закону про вибори до Українського сейму, який мав замінити Установчі збори. В Україні відновлювалася приватна власність, купівля та продаж землі, планувалося ряд заходів щодо обмеження поміщицького землеволодіння. В економічній та фінансовій сферах надавався простір приватному підприємству. Поряд з цим, планувалося покращити умови праці залізничників та вирішити робітниче питання. Замість УНР, у ній вживається новий термін - Українська держава, який стає офіційною назвою України.

Крім Грамоти, О. Палтов підготував проект основних законів Української держави. Враховуючи той факт, що він проповідував монархічні погляди, а також те, що їх повністю розділяли члени УНТ та Союзу земельних власників, за зразок було взято "Проект Основного закону Російської імперії (1905 р.)". Палтов пропонував проголосити Українську державу спадковою конституційною монархією на чолі з королем. Другий розділ проекту "Державний лад і голова держави" він залишив майже без змін. Однак П. Скоропадський не підтримав ці пропозиції, не дав згоди і на проголошення України монархією та запропонував назвати керівника держави гетьманом. Він вніс в проект ще один дуже суттєвий момент, який стосувався періоду правління. Влада гетьмана проголошувалася тимчасовою до скликання Українського сейму (парламенту), який мав вирішити подальшу долю України.

Перший закон отримав назву "Про гетьманську владу". Згідно з його положеннями П. Скоропадський отримав необмежені права. Він зосереджував у своїх руках не тільки виконавчу, але й законодавчу та судову владу. У новоутвореній держави не було нічого спільного з республіканською формою правління, яка була характерна для УНР. Адже гетьман мав фактично диктаторські повноваження.

З'ясуємо, чи можна вважати Українську державу конституційною монархією? Існує ряд факторів, які дають певні підстави це стверджувати. "Закони про тимчасовий державний устрій

України” були підготовлені на основі “Проекту Основного закону Російської імперії”. Крім того, П. Скоропадський дотримувався монархічних поглядів. Однак при цьому без відповіді залишається ряд запитань. Чому цю державу офіційно не назвали монархією? Навіть навпаки, в урядовому повідомленні від 10 травня 1918 року говорилося про те, що гетьман не бажає стати самодержавцем. Та й самі закони мали діяти тимчасово.

Характеристика повноважень, які отримав П. Скоропадський, дає можливість зробити висновок, що Українська держава була однією з форм диктатури.

Другий закон носив назву “Про віру”. Він визнавав державною релігією в Україні православну церкву. Представники інших конфесій отримали право вільно відправляти богослужіння за своїми обрядами.

Третій закон – “Права і обов’язки українських козаків та громадян” вказував, що вони повинні захищати свій рідний край. В новій державі всі мали платити встановлені законом податки та відбувати передбачені законодавством повинності. Громадяни могли вільно продавати та купувати майно, вибирати помешкання й вільно виїжджати за кордон. Вся власність оголошувалася непорушною. Примусове вивласнення майна закон допускав тільки за відповідну плату. Кожний громадянин міг утворювати громади і спілки, вільно висловлювати та писати свої думки.

Четвертий – “Про закони” визначав порядок прийняття законодавчих актів в Українській державі. Їх мало готувати кожне міністерство і після обговорення в Раді міністрів подавати на затвердження гетьманові.

П’ятим був закон “Про Раду міністрів і міністрів”. Уряд визначав основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики держави. Отаман (голова) Ради міністрів та члени кабінету були підзвітні гетьманові за загальний хід державного управління. Кожний з них відповідав за свій напрям роботи.

Наступний законопроект “Про Фінансову Раду” визнавав її найвищою державною установою з питань фінансової політики та кредиту.

Членів Ради призначав гетьман, але в обов’язковому порядку до неї входили отаман Ради міністрів, міністр фінансів та державний контролер. Останнім був закон “Про Генеральний Суд”,

який мав стати “вищим охоронителем і захистником” закону та Вищим судом України.

Всі сім законів були об’єднані в один, який отримав назву “Закони про тимчасовий державний устрій України”. Вони стали правовою основою Української держави².

Нелегітимний характер приходу до влади Павла Скоропадського змушує його дбати про якнайшвидше формування складу нового уряду. Виконати це завдання мав отаман (голова) Ради міністрів М. Устимович (Сахно-Устимович) – інженер-технолог, один із лідерів УНГ. Він мав залучити до роботи в новому уряді представників поміркованих українських партій та організацій. Однак М. Устимович не справився з поставленим перед ним завданням. Тому вже 30 квітня 1918 року П. Скоропадський доручає формування гетьманського кабінету відомому вченому та громадському діячеві – М. Василенку. Перед останнім було поставлено завдання до 1 травня, тобто за добу, завершити створення Кабінету Міністрів. Особливо цікавила гетьмана співпраця з українськими соціалістами-федералістами. Але УПСФ перейшла в опозицію до нової влади, тому до складу уряду були введені представники консервативних кіл населення України.

2 травня під головуванням Павла Скоропадського відбулося перше засідання Ради міністрів Української держави. В центрі уваги стала доля попереднього керівництва УНР. Гетьманські міністри ухвалили: “... бувші урядовці ... не повинні підлягати ніякій відповідальності, а ще менше особистому заарештуванню”³.

Водночас гетьман запропонував відомому полтавському земському діячеві Федору. Лизогубу посаду прем’єра. З травня 1918 року Павло Скоропадський затверджує склад уряду Української держави.

Перший кабінет, за задумом гетьмана, мав бути лівоцентристським, а в основу його діяльності покладено завдання відродження України. Але в Раді міністрів переважали ліберали. За оцінками українських істориків, у ньому “бракувало націоналістів, проте він включав ряд талановитих адміністраторів”, “не було соціалістів, але були солідні діячі з “цілої України, ... що брали участь в українському житті як громадські працівники”⁴ До уряду входили українці-ліберали Ф.Лизогуб, М.Василенко, В. Любинський Б.Бутенко, В.Зіньківський, І. Кістяківський та

син відомого етнографа й автора національного гімну П. Чубинського – професор М.Чубинський. Серед міністрів були представники й інших національностей: поляк А.Ржепецький, єврей С. Гутник, німець Ю.Вагнер та росіянин Г.Афанасьєв.

Лідери українських соціалістичних партій, а за ними ліва преса та переважна більшість дослідників цього періоду оголосили всіх гетьманських міністрів “неукраїнцями” та ворогами України. Такий висновок зумовлений передусім тим, що більшість в Раді становили представники партії “народної свободи”.

Відповідь на ці звинувачення мала дати “Заява-декларація” гетьманських міністрів, яка була надрукована 10 травня 1918 року в періодичних виданнях України. В ній вказувалося на те, що П.Скоропадський не прагне стати самодежавцем. Гетьманство - це здійснення ідеї незалежної і вільної України в історичній та національно-державній формі. Уряд обіцяв турбуватися розвитком української культури, зміцнювати державність та забезпечувати права національної мови⁵.

Щоб переконати широку громадськість у виконанні положень цієї заяви, Павло Скоропадський перейняв на себе титул “Гетьмана всієї України”. Він прагнув продемонструвати відродження давніх козацьких традицій. З огляду на це роль символу гетьманської влади мав виконати стародавній козацький герб – “козак з мушкетом”. Поряд з цим гетьман хотів зберегти національну символіку України. На виконаній Г. Нарбутом державній печатці були поєднані “козак з мушкетом і тризуб. Новим державним прапором України стало полотнище з синьої й жовтої горизонтальних полос, а в центрі золотий тризуб з хрестом.

Небажання керівництва українських соціалістичних партій брати участь в діяльності гетьманського уряду змушують Павла Скоропадського залучити до роботи в Раді міністрів та місцевих органах влади держави представників ліберальних та консервативних партій і організацій України. В травні 1918 року гетьман призначає нових керівників губерній, на чолі яких замість комісарів були поставлені губерніяльні старости. 14 травня заявився наказ Ф. Лизогуба “Про усунення від посад повітових комісарів і помічників та заміну їх повітовими старостами”⁶.

Гетьман залучав до роботи талановитих висококваліфікованих фахівців із великим досвідом роботи. З 2 по 10 червня

було проведено прийняття присяги на вірність Павлу Скоропадському та Гетьманату. Вона проходила згідно зі статтями закону “Про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу на вірність Українській державі” від 30 травня 1918 року у всіх державних установах України. Тих, хто відмовлявся її прийняти, звільняли з державної та військової служби⁷. Поряд з цим керівництво Гетьманату виділило значні кошти на оплату праці державних службовців. Були затверджені 14 класів і рангів посад, згідно з якими визначалися розміри річного утримання цих службовців.

Зміцнення гетьманського режиму вимагало впорядкування взаємовідносин з земствами та міськими думами. В першу чергу слід було визначити їх роль і функції у новій державі. З цією метою при міністерстві внутрішніх справ створили дві “Комісії для перегляду закону про організацію земського самоврядування” та “Комісію діячів міського самоврядування”. Їх очолили відомий земський діяч князь О.Голіцин та колишній голова Київської міської думи І. Дяков⁸. Поряд з цим, слід було законодавче обмежити свавілля губернських старост, які без суду і слідства часто заарештовували земських діячів. Ці обов’язки були покладені на департамент місцевого самоврядування при міністерстві внутрішніх справ, який очолював В.Сціпін. 5 і 12 червня 1918 року департамент направив на місця спеціальні циркуляри, якими керівникам губерній заборонялося заарештовувати представників цих органів без відповідної санкції міністерства⁹.

29 червня 1918 року гетьман ухвалив закон “Про надання губернським старостам права розпускати волосні земські зібрання та управи”, де чітко визначено умови припинення діяльності земств. Серед них найважливішими визнано такі положення: порушення меж компетенції та злочинного характеру постанови. Замість розпущених органів самоврядування губернські старости тимчасово призначали волосні ради, які склалися з 3 – 5 осіб¹⁰.

Керівництво Української держави виділило значні кошти для фінансування роботи органів місцевого самоврядування. 26 червня 1918 року Павло Скоропадський ухвалив рішення Ради міністрів про надання земствам і міським думам кредиту у сумі 80 млн. крб.. Для перевірки фінансового стану земств та контро-

лю за використанням наданого урядом кредиту створено спеціальні ревізійні комісії¹¹.

У серпні 1918 року завершила свою роботу комісія І. Дякова, а у вересні - О.Голіцина. Це дало змогу гетьманському режиму скасувати постанову Тимчасового уряду від 21 травня 1917 року про губернських та повітових гласних і прийняти власний закон й правила проведення виборів. Усіх гласних передбачалося обрати таємним голосуванням терміном на три роки. Всіх виборців поділяли на три виборчі курії: 1) платники вищих ставок податків, а також особи з вищою освітою та ті, хто володіють землею і ведуть власне господарство; 2) платники середніх податків; 3) решта платників¹².

У жовтні 1918 року Павло Скоропадський ухвалив законопроект про ліквідацію волосних земств, які не “відповідали інтересам місцевого життя” Української держави.

Визначальний вплив на внутрішню політику Української держави мала також та обставина, що основні її напрями затверджувала Рада міністрів. Гетьман же мав обмежений вплив на діяльність цього органу влади. Тому внутрішня політика держави значною мірою залежала від персонального складу та політичних поглядів членів Ради міністрів. Переважна ж більшість міністрів та і сам гетьман були прихильниками твердої влади в Україні. Поряд з цим нова влада змушена була долати правовий вакуум, що виник в державі. Тому Рада міністрів, яка зосереджувала в своїх руках виконавчу, законодавчу та судову владу і була підзвітна тільки Павлу Скоропадському, активно використовує законодавчі акти царської Росії та тимчасового уряду. Зокрема, саме російське імперське законодавство склало підвалини охоронної політики Гетьманату. По-перше, голова Ради міністрів Ф.Лизогуб одночасно виконував обов'язки міністра внутрішніх справ. Це відповідало традиціям царської Росії. По-друге, П.Скоропадський та Ф.Лизогуб були противниками військової доктрини Центральної Ради про міліційну систему побудови збройних сил. Тому з другої половини травня 1918 року вони розпочинають створювати спеціальні збройні підрозділи, що підпорядковувалися безпосередньо гетьманові.

18 травня 1918 року було затверджено постанову “Про зміну існуючих законів про міліцію і утворення Державної Варти”. Діяльність цього департаменту у складі МВС визначалася “Сво-

дом Законов Российской империи". Функції політичної поліції мали виконувати територіальні освідомчі відділи. Директором департаменту Державної Варти гетьман призначив О.Аккермана, колишнього товариша прокурора Віденського окружного суду. Функції цієї організації визначали структуру департаменту. Зокрема, загальний відділ займався обліком та нагородою особового складу, фінансовими і матеріальними справами. Інспекторський - організацією інституцій Варти на місцях, попередженнями карних злочинів і охороною громадського порядку; доглядом за митними та трактирними закладами; контролем за зберіганням, торгівлею і перевезенням вибухових речовин, доглядом за жебраками; боротьбою з порушенням горілчаної монополії; інспекцією та загальним керівництвом карним розшуком в державі. В губерніях відділи з аналогічними функціями отримали назву карно-розвідчих¹³.

Однак ми не можемо звинувати П.Скоропадського та Ф.Лизогуба в тому, що вони сліпо копіювали систему побудови поліційних підрозділів царату. Адже вона була краще розвинута і, що найважливіше, будувалася з урахуванням національної специфіки та особливостей часу. Гетьман прагнув забезпечити міцні підвалини своєї влади завдяки українському козацтву та добровольчим формуванням.

П. Скоропадський хотів залучити до співпраці українські політичні партії. В перших числах червня 1918 року він доручає директору Українського Телеграфного агентства Д.Донцову узгодити ці питання з лідерами УПСФ. Однак ті відмовили йому у співпраці. Це змушує гетьмана зробити ряд перестановок в Раді міністрів. 20 червня 1918 року він направляє "Відручний лист пана Гетьмана пану голові Ради міністрів", в якому закидає Федору Лизогубу, що підбір людей у міністерстві внутрішніх справ носить випадковий характер. Крім того, переважна більшість урядовців діють всупереч з духом державної програми. Голові уряду ставилося в вину саботування розробки земельної реформи та її впровадження в життя. Поряд з цим. Рада міністрів майже нічого не робила для приборкання польських поміщиків на Правобережній Україні, які влаштовували при допомозі австро-угорських військових підрозділів карні експедиції, щоб повернути забрані селянами поміщицькі землі. Це було не тільки однією з причин ворожої агітації проти уряду, але й

піднімало селян на повстання проти гетьмана. Рада міністрів не розгорнула також рішучої боротьби зі спекуляцією в державі. Тому на міністра внутрішніх справ П.Скоропадський покликав І.Кістяківського, а продовольчі справи перебрав на себе С.Гербель.

В липні П.Скоропадський доручає Д.Дорошенку ще раз porozумітися з українськими політичними партіями і запропонувати їм не тільки ввійти до складу гетьманського уряду, а й посаду прем'єра. Однак лідери цих партій віднеслися прохолодно до пропозицій гетьмана. Це змушує Павла Скоропадського підтримати програму Ради міністрів в наведенні "порядку в Україні". Важливе місце у її здійсненні відводилося Міністерству внутрішніх справ, яке складалося з 7 департаментів: загальних справ, самоврядування, Державної Варти, страхування, технічно-будівельного, біженського та управління військової повинності.

Після призначення І.Кістяківського міністром внутрішніх справ Державна Варта отримує завдання зосередити свою увагу на боротьбі з повстанським рухом. Активну допомогу їй мали надати добровольчі загони хліборобів, які з ініціативи І.Кістяківського почали формуватися у серпні 1918 року в Київській, Полтавській та Чернігівській губерніях. Безпосереднє ж керівництво та відповідальність за їх створення покладалися на повітових старост. Добровольці повинні були допомагати Державній Варті вести боротьбу з повстанцями та партизанами, а також охороняти маєтки землевласників.

І.Кістяківський намагався навести порядок в державі шляхом проведення політики твердого курсу. Її складовою частиною була боротьба з ліворадикальними партіями і течіями. Досягти цього, він вважав, можна шляхом арешту їх лідерів. 24 вересня 1918 року гетьман затвердив ухвалену Радою міністрів "Тимчасову постанову про міри проти осіб, які загрожують державній безпечності Української держави та її правопорядкові", яка надавала міністру внутрішніх справ право видавати дозволи на арешти до двох місяців, а губернським старостам - до двох тижнів¹⁴.

Виключний пріоритет інтересів держави над інтересами людини став визначати основні напрями внутрішньої політики Української держави влітку 1918 року. Його підтримали гетьман

та переважна більшість членів Ради міністрів. Одним із прикладів цієї політики є закон від 24 липня про кримінальну відповідальність за перевищення граничних цін та спекуляцію. По-перше, згідно з положенням цього правового акта сполучались 7 видів покарань: позбавлення всіх особистих прав; замкнення до в'язниці, великий штраф; відшкодування у розмірі не менше подвійної суми перевищення граничних цін; конфіскація майна; сплата судових витрат та заборона торгувати. По-друге, усі справи про перевищення граничних цін та спекуляцію передавалися у компетенцію окружних судів та заборонялося брати участь у їхніх засіданнях присяжним засідателям. По-друге, вироки окружних судів вважалися остаточними й оскарженню не підлягали.

Не можна не погодитись з твердженням професора О. Мироненка, що в Українській державі грубо зневажалися та ігнорувалися права й свободи людини. Зокрема, це і надання переважній більшості законів зворотної сили; і гіперболізація виняткової і виключної підсудності; і можливість визначення складу злочину не законодавцем, а адміністративною особою або військовим командуванням; дозвіл на слухання окремих справ без участі адвоката; неможливість для громадян оскаржити рішення військових судів; перевищення компетенції останніх щодо цивільних громадян; розглядання кримінальних справ без дізнання і слідства; відсутність чіткого розмежування карної й адміністративної відповідальності; заборона окремих місцевостей для мешкання колишніх засуджених; надання старостам та отаманам права можливості притягати громадян не лише до адміністративної але й до кримінальної відповідальності; дозволи на арешти без суду і слідства; застосування примусового вислання до двох років за рішенням службових осіб; позасудовий розгляд кримінальних справ тощо¹⁵.

Однак навести порядок в державі лише за допомогою арештів та репресивних заходів не вдалося. Навпаки проти дій І.Кістяківського виступили представники всіх політичних партій. Не підтримували політику твердого курсу й міністри-ліберали:

М.Василенко, С.Гутник та В.Зіньківський. Дуже швидко у міністра внутрішніх справ загострилися стосунки з німецьким командуванням, яке він звинуватив у тому, що воно знало про таємні переговори між В.Винниченком і Х. Раковський й не

повідомило про це український уряд. У жовтні 1918 року Державна Варта зробила обшук в приміщенні мирної делегації та консульства Радянської Росії, де знайшли багато документів, що підтверджували звинувачення І. Кістяківського. У відповідь на ці дії Варти німці почали вимагати повернення документів та відставки міністра внутрішніх справ. На захист І.Кістяківського виступило 9 гетьманських міністрів. Це призвело до кризи Ради міністрів.

У березні 1918 року на українських землях почали активно діяти добровольчі збройні формування. Керівництво Гетьманату намагалося покласти край свавіллю цих загонів і обмежити їхню діяльність охороною громадського спокою. Поряд з цим, планувалося активно залучати названі загоны для придушення антигетьманських повстань. Правовим документом, що узаконив існування хліборобських загонів в Українській державі, став обіжник міністра внутрішніх справ І.Кістяківського до губернських старостів від 13 серпня 1918 року.

Важливим елементом загальних національно-правових основ Української держави можна вважати “Універсал Його світлості Ясновельможного Пана Гетьмана Усієї України та військ козацьких Павла Скоропадського до народу українського” від 16 жовтня 1918 року, який оголошував про відновлення українського козацтва. Воно мало стати “твердою опорою для проведення в життя і свідомість українського народу всіх реформ, викликаних обставинами сучасного моменту”¹⁶. Наприкінці серпня 1918 року Павло Скоропадський затвердив положення про Чорноморський козацький кош, який мав вести боротьбу з ворогами Української держави і формувався в Бердичеві.

Значний вплив на формування основних напрямів внутрішньої політики Української держави мали й інші гетьманські грамоти та відручні листи.

2 липня 1918 року П.Скоропадський затвердив закон “Про громадянство Української держави”. Згідно з четвертою статтею цього законодавчого акту всі російські піддані, тобто всі мешканці українських губерній, які перебували на території України, в день прийняття цього законопроекту отримали українське громадянство. Ті, хто не бажав цього мали до 2 серпня 1918 року подати до місцевих органів влади відповідну заяву. Громадянином Української держави вважався також усякий

хто народився в Україні, але постійно перебував поза її межами, при умові, що він подасть до 2 липня 1918 року спеціальну заяву. Статті цього закону чітко визначали умови за яких українське громадянство могли отримати іноземці. Головною умовою було те, що вони протягом трьох років мали проживати на території України.

До спеціальних національно-правових основ Гетьманату відносяться законодавчі акти, що стосуються економічного, політичного і культурного життя України. До них ми можемо віднести тимчасовий закон “Про Верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування по-за межами держави Ясновельможного пана Гетьмана всієї України” від 1 серпня 1918 року. На ці випадки передбачалося створення тріумвірату-колегії верхсвних правителів держави з трьох осіб, одного з яких визначав сам гетьман, одного обирав Державний сенат і одного – Рада міністрів.

Важливе місце в соціально-економічній політиці Гетьманату відводилося аграрному питанню. В конституційних актах Української держави знайшло своє відображення одне з головних положень аграрної програми гетьмана – відновлення приватної власності на землю. Складовою частиною майбутньої аграрної реформи в Україні мала стати парцеляція землі. Однак керівництво держави не поспішало з роздрібленням великих маєтків. Проти виконання цього пункту були проти не тільки німецькі та австро-угорські генерали, але й частина гетьманського уряду. Павло Скоропадський мав враховувати й позицію землевласників, які негативно відносилися до цієї ідеї.

Наприкінці травня 1918 року гетьман ухвалив закон “Про право на врожай 1918 року”, який став першим законодавчим актом Української держави з аграрного питання. Згідно із його статтями, право на врожай озимини, засіяної восени 1917 року власниками земель, належало їм же, незалежно від того, до чийх рук перейшли земельні наділи. Прийняття цього законопроекту радо зустріли представники окупаційного командування та колишні поміщики. Однак переважна більшість українського селянства віднеслася до нього вороже. Гетьманський уряд не порахувався з тим, що земля революційним шляхом вже перейшла до рук безземельного та малоземельного селянства. Тому для впорядкування аграрних відносин в Україні

слід було шукати компромісу між поміщиками та селянами, а не підтримувати одну із сторін. Керівництво Української держави взяло курс на відновлення поміщицького землеволодіння. Цю лінію активно проводив міністр земельних справ В.Колокольцев, який став одним із ініціаторів скасування земельних комітетів та прийняття закону “Про право на врожай 1918 року”.

Павло Скоропадський втратив час і не спромігся провести аграрну реформу в Україні. Її положення так і залишилися невідомими та малозрозумілими українському селянству. Під тиском командування окупаційних військ та великих землевласників він затвердив ряд антиселянських законів, які настроїли проти нього селян України. Негативно впливали на ставлення українських селян до гетьмана й реквізиції австро-німецьких загонів, які, природно, у їх свідомості асоціювалися з владою Павла Скоропадського. Проект аграрної реформи в Українській державі передбачав вирішення в першу чергу проблем малоземельних селян та формування соціальної бази громадянського суспільства шляхом утворення міцного середнього класу селян-власників. Основою суспільно-політичної системи Української держави мали стати козаки-фермери. Передача землі селянам за певну плату дозволяла керівництву Гетьманату залучити значні кошти для зміцнення держави. Однак гетьман та його уряд так і не спромоглися провести цю реформу.

Після державного перевороту в Україні власники промислових підприємств намагалися обмежити вплив профспілкових комітетів на фабриках та заводах. Проти багатьох профспілкових лідерів почалися гоніння. Ситуація загострювалася тим, що на державному рівні не були окреслені права комітетів та профспілкових організацій.

Павло Скоропадський так і не став одноосібним правителем України. Цьому перешкождали німецькі та австро-угорські генерали, які мали значний вплив на внутрішнє життя держави. Тому для гетьмана першочерговим стає зміцнення своєї влади в Україні та зменшення впливу командування окупаційних військ на життя держави.

Отже, від квітня до грудня 1918 року на терені України існувало своєрідне державне утворення. За формою це було диктаторське правління із зовнішніми атрибутами національ-

ної традиції, залежне від німецького командування. За соціально-класовим характером – спроба відродити народне господарство України з допомогою відновлення приватної власності. За політичною суттю – антидемократичний режим консервативної частини населення, яка не мала чіткої моделі побудови держави. Тому уряд намагався навести порядок в Україні за допомогою відновлення царського законодавства.

¹ *Пифіг Р.Я., Проданюк Ф.М.* Павло Скоропадський: штрихи до політичного портрета. // Український історичний журнал. – 1992. – №9. – С.91 – 105; *Мищенко О.* Крах маріократії П. Скоропадського // Історико-політичні уроки української державності. – К.; Донецьк, 1998. – С.173.

² Державний вістник. – 1918. – № 1. – 16 травня.

³ ЦДАВО України. Ф. 1064, оп.2, спр.1, арк. 178–180.

⁴ Субтельний О. Україна: Історія. – К.: Либідь. – 1991. – С.312.

⁵ Державний вістник. – 1918. – № 1. – 16 травня.

⁶ Там само. – 31 травня.

⁷ Там само. – 7 червня.

⁸ ЦДАВО України. Ф. 4541, оп. 1, спр. 8, арк. 24 – 25.

⁹ Там само, арк. 42.

¹⁰ Там само, арк. 85.

¹¹ Там само, арк. 101.

¹² ЦДАВО України. Ф. 1064, оп. 1, спр.1, арк. 203.

¹³ *Тимошук О. В.* Гетьманська концепція побудови охоронного апарату і її нормативне забезпечення в Українській державі 1918 р. // Четвертий міжнародний конгрес українців. Одеса, 26–29 серпня 1999 р. доповіді та повідомлення. Частина 2. ХХ століття. – Одеса; Київ; Львів, 1999. – С.261 – 269

¹⁴ Державний вістник. – 1918. – 1 жовтня.

¹⁵ Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., – 1996. – С.188–190.